

Dr. Gönczöl Katalin (az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Kriminológiai Tanszékének docense) hozzászólása:

Nagyon röviden szeretnék a nevelési koncepcióval foglalkozni, de csak egy meghatározott szempontból. Tekintettel arra, hogy abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy az előkészítő bizottságnak a tagjaként többször és több módon kifejtettem álláspontomat, így most csak arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy hogyan lehetne jobban együttműködni a büntető igazságszolgáltatás különböző szerveinek ahhoz, hogy a büntetésvégrehajtás a jelenleginél hatékonyabban működjön.

Én azt hiszem, hogy alapos szemléletbeli változásra lesz szükség ahhoz, hogy egy hatékonyabb büntető politika alapjait megteremtsük. A mennyiségi normákról át kellene térni a minőségi követelményekre. Tudom, hogy ez mellbevágó, sőt pénzbe kerül. Mindenkinek ez jut róla először eszébe, de azt hiszem, hogy ha a befektetést és az eredményt mérlegre tesszük, akkor megéri. Mire is gondolok pontosan? A büntetésvégrehajtással vagy a pártfogó felügyelettel befejezett büntető politika nálunk szünetelve végzi tevékenységét. Tehát mindenki a saját hatáskörét egy rendkívül szűk, „csőlátással” jellemezhető szemléletben valósítja meg. Ennél ma már többre lehetünk vagy vagyunk képesek. A büntetés célját ma már komplex egységként kell felfognunk. Igéretes eredményekkel kecsegtetne, ha a bizonyos speciális és generális prevenció aprópénzre váltott célkitűzései egységben felfogva, a nyomozástól a pártfogó felügyelet végéig vagy az utógondozás végéig egy meghatározott cél, a büntetés komplex célja szolgálatában sorakozódna fel. Ez azt jelentené a gyakorlatban, hogy a nyomozó hatóság nemcsak a túlnyomórészt tettarányos bírói ítélezéshez derítené fel azokat a fontos tényeket, körülményeket, amelyek bizonyítékként az eljárásban használhatók, hanem az enyhítő és súlyosító körülmények körébe eső tényezőket úgy terjesztené ki a személyi körülmények felderítésére, hogy ebből profitalhatna a büntetésvégrehajtás, és nem kellene tulajdonképpen előlről kezdeni a személyiség felderítését, mindenféle dokumentum vagy alapvető bizonyíték nélkül. Gondoljunk arra, hogy lehet-e átnevelésről olyan helyzetben beszélni, amikor megérkezik egy rövidített ítélettel egy elítélt? Ha például hosszú bűnöző múlttal rendelkezik, akkor ez az anyag még a múltbeli cselekmények felsorolására sem terjed ki. Erre a büntetésvégrehajtás egy programot, egy úgynevezett nevelési programot nyilvánvalóan nem építhet. Honnan szerezzen a büntetésvégrehajtási nevelő információt? Maga nem tud utánajárni a következő fontos kérdéseknek: milyen volt a szabad élet körülményei között az elítélt társaskapcsolat-rendszere, munkához való viszonya, családhoz, közösséghez való viszonya stb.? Tehát börtönkörülmények között, környezetéből kiszakítva egy elítéltet ismer meg, és megismer egy cse-

lekményt és az ezen kívül eső múlt homályban marad. De éppígy maradhat homályban a jövő is. Hogyan lehet egy nevelési programmal, ami diagnózis, prognosztizálni a jövőt, ha nem ismerjük a múltat? Nyilvánvalóan a sötétben tapogatózunk és nem világos az a cél sem, amelyet mindannyiunknak szolgálni kellene.

A büntetésvégrehajtásnál viszont ki szokták emelni – legelőször Földvári József emelte ki monográfiájában –, hogy amíg az egész eljárásban komplex egységben működik a speciális és generális prevenció, addig a szabadságvesztés végrehajtásában előtérbe kell, hogy kerüljön a speciális prevenció. Ez viszont személyiségi ismeretekre, személyiségi jegyekre orientált eljárás. Ennek jelenleg hiányoznak az információs forrásai. Az én tapasztalatom ugyanakkor az, hogy a büntetésvégrehajtásban még arra sem figyelnek kellőképpen oda, ami van. Ez pedig a bűncselekményre vonatkozó bizonyítékok és maga a bűncselekmény. A büntetésvégrehajtásban komolyan veszik azt, hogy teljesen mindegy, hogy miért van itt az elítélt, nekik nevelni kell. A személyiség mellett viszont a cselekmény is hordoz fontos információkat arra vonatkozóan, hogy milyen irányú a személyi társadalomra veszélyesség, hogy milyen negatív elemeket tartalmaz a személyiség, konkrétan miért ütközött össze a normákkal. Csak ennek ismeretében lehet felépíteni azt a programot, amelyet mi reszocializációs vagy nevelési programnak tekintünk. Összefoglalva: ha nem működnek együtt a közös cél érdekében a gyakorlati szervek, ha a nyomozás nem szolgálja a büntetésvégrehajtást, ha a bírói ítélet nem szolgálja a pártfogó felügyeletet, tehát nem gondol előre, akkor a hatékonyságból, tehát a tevékenységi lehetőségeinkből vonunk le fontos értékeket. Eppen, mert a Kriminológiai Társaság interdiszciplináris párbeszédet biztosít, mindenféle bűnügyi szakember itt van. Erre a lehetőségre kiemelten hívom fel a figyelmet. Tudom, hogy nem leszek vele népszerű. Tudom, hogy mindenki agyon van gyötörve bűnügyekkel, határidőkkel, aktákkal, és nem azt kezdik tőle felettesei, hogy hány embert sikerült megszerveznie a társadalomba, hanem azt, hogy mennyi a befejezett ügyek száma. De tételezzük fel, hogy eljön még az az idő, amikor nagyobb lesz az igény a minőségi munkára.

A másik mondandóm ehhez kapcsolódik, de most jelentősége miatt külön választanám. Én úgy érzem, hogy az előbb említett tényezők, tehát a mozaik-munkálkodás az egyik oka, a másik oka pedig a lehetőségek felismerésének hiánya, hogy sem a büntetésvégrehajtási bírók intézményének kihasználásában, sem a pártfogó felügyelet előkészítésében nem tudja a büntetésvégrehajtás azt nyújtani, amit kellene. Tudom, hogy itt is vannak létszám gondok, túlszűfolttság stb. De tételezzük fel, hogy egyszer majd elérjük azt az ideális állapotot, amikor a rövid tartamú szabadságvesztés helyett más büntetési formák kerülnek alkalmazásra és az elítéltek közül tényleg

csak azok kerülnek börtönbe, akiknek a cselekménye és a személye egyaránt indokolja azt, hogy szabadságvesztést alkalmazzanak velük szemben. Ebben az esetben már úgy kellene megvalósítani a minőségi előkészítést, hogy abban a nyomozástól a büntetésvégrehajtás hatékonyságáig minden információ szerepel, és a magatartási szabályok megállapításánál például a személyiségre szabott normák kerüljenek kijelölésre, amelyek azután a pártfogó felügyelő munkáját tényelesegen segítenék. A pártfogó felügyelő és a bv. bíró ma még valahogy lebeg a levegőben, keresi helyét a társadalomban. Pedig mindkét intézmény igen nagy lehetőséggel rendelkezik a bűnismétlés megelőzése szempontjából.

Utoljára pedig Szabó András kollégám hozzászólására szeretnék röviden reagálni. Eszembe jutott az a néhány éve hangoztatott gondolata, amelyben messzemenően sírászalt a garanciákért, messzemenően figyelmeztetett arra, hogy kísérletezni csak a garanciák keretei között lehet. En nem akarom védeni ezt a nevelés-fejlesztési koncepciót, mert életképesnek bizonyult. E koncepción belül a garanciák keretei között bőven van lehetőség a kísérletezésre, különösen a gyógyító-nevelő csoportnál a pszichopáták egyéb kezelési módjánál, az alkoholelvonó kezelésnél és így tovább. Az ennél további kísérletezésekkel szemben azonban óvatos vagyok, hiszen jogász is vagyok. Nem szabad elfelejteni, hogy a büntetésvégrehajtás tartama alatt az elítélt kiszolgáltatott állampolgár. A túlságosan szabadosan megvalósított kísérletezések Nyugaton kiábrándító csődöt jelentettek. Ez arra figyelmeztet, hogy csak lépésről lépésre haladjunk.

Dr. Sárkány István (*r. őrnagy, a Rendőrtiszti Főiskola szakcsoportvezetője*) hozzászólása:

Az elhangzott előadás és a hozzászólások során több alkalommal történt utalás a megelőzésre és a társadalom védelmére. Hozzászólásom e két kérdéshez kapcsolódik.

Tíz évvel ezelőtt, 1974. július 1-én lépett hatályba az 1974. évi 9. sz. tvr., mely bevezette Magyarországon a szigorított őrizetet. Készítettem egy felmérést a tárgyalt intézkedés gyakorlati alkalmazásáról – lényegét illetően a Váci Büntetésvégrehajtási Intézettől származó adatok alapján –, melyet most vázlatosan ismertetek.

Az elmúlt tíz év során mintegy 2100 esetben rendelték el a bíróságok szigorított őrizetet. Az említett adatból egy évre lebontott átlagszámítás azonban nem ad hű képet e jogintézmény hatályosulásáról, mert a szigorított őrizet elrendelésében egy fokozatos csökkenés, vagy talán helyesebb azt mondani, hogy egy leépülés figyelhető meg. Az említett tvr. hatálybalépése után évi mintegy 350; a Btk. hatálybalépése után mintegy 70–75 esetben rendelték el a bíróságok a szigorított őrizetet. Volt olyan év is, amikor ez a szám 44-re csökkent, ami azt jelenti, hogy – Budapestet is ideértve – ez év alatt a megyénkénti átlag alig haladta meg a 2 elrendelést. Idetartozó adat az is, hogy 1983-ban a közel 5000 többszörös visszaeső közül – akiknek zöménél a Btk. 78. § (1) bekezdésében meghatározott egyéb feltételek is adottak voltak – csak 79 fővel (1,6 %) szemben alkalmazták a bíróságok a szigorított őrizetet.

Kiterjesztettem a vizsgálatot arra is, hogy milyen bűncselekményi körre vonatkozott a szigorított őrizetek elrendelése. E tekintetben a vagyoni elleni bűncselekmények részesedése mintegy 80 %-os. Ez pedig kétféle problémát jelent.

Jelenleg a vagyoni elleni bűncselekmények számaránya az össz-bűnözésen belül kb. 60 %-ra tehető. Megjegyezni kívánom, hogy ebben a vagyoni elleni gondatlan bűncselekmények is szerepelnek, ami viszont figyelmen kívül marad a szigorított őrizet elrendelésénél. Ehhez képest a bűncselekmények kevesebb mint 60 %-ára a szigorított őrizetek elrendelésének 80 %-a jut. Ezen viszonylag könnyű lenne segíteni. Az alapvető problémát az jelenti, hogy milyen összetételű a 80 %-on túli „maradék”? Az elrendeléseknek mintegy 10–15 %-a jut az erőszakos bűncselekményekre. Olyan bűnözési körülmények között, amikor az erőszakos bűncselekmények száma jobb esetben stagnál, de inkább emelkedik, a szigorított őrizetek elrendelése – e téren – stagnál, de inkább csökken. Ez a gyakorlat pedig – úgy tűnik – nincs összhangban e jogintézmény eredeti rendeltetésével.

A felmérést kiterjesztettem arra is, hogy a szigorított őrizet milyen tar-